

Gojko Šetka¹
Dragomir Jovičić²

UDC 343.232(497.11)
343.3/.7(497.11)
Stručni rad
Primljen: 05. 10. 2017.
Prihvaćen: 15. 03. 2018.

NAČELA KRIVIČNOG I PREKRŠAJNOG POSTUPKA ZA POSTUPANJE POLICIJE REPUBLIKE SRPSKE

APSTRAKT: U Republici Srpskoj policija predstavlja organ vršenja državne vlasti i njoj je poveren monopol primene državne prinude u cilju zaštite države, građana i pravnog poretka od nasilnog ugrožavanja. Kako bi policija imala mogućnost da nesmetano obavlja poverene joj poslove, zakonodavac je učinio nezaobilaznim faktorom u krivičnom i prekršajnom postupku. Samim tim policija je postala državni organ bez kog je nemoguće zamisliti krivični i prekršajni postupak. Kada se analizira uloga policije u krivičnom i prekršajnom postupku, može se izvesti zaključak da je policija ta koja prikuplja dokaze za pokretanje, uspešno vođenje i okončanje krivičnog i prekršajnog postupka. U cilju ispunjavanja svojih obaveza u ovim postupcima i prilikom svog postupanja, policija može u velikom broju slučajeva da ograniči ljudska prava i slobode. Ovo je opravdano ukoliko se to ograničavanje ljudskih prava vrši na osnovu zakona tj. ako ograničavanje za cilj ima prikupljanje dokaza za glavni pretres, a izvršeno je u slučajevima i na način kako je to predviđeno zakonom. Kako bi policijsko postupanje bilo u skladu sa domaćim i međunarodnim pravnim propisima koji se odnose na

¹ Fakultet bezbjednosnih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci, e-mail: gojko.setka@fbn.unibl.org

² Fakultet bezbjednosnih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci, e-mail: dragomir.jovicic@fbn.unibl.org

zaštitu ljudskih prava i sloboda, neophodno je da policija u svom radu poštuje opšta načela krivičnog i prekršajnog postupka koja proizilaze iz međunarodnih pravnih akata, kao i opštih načela primene policijskih ovlašćenja.

KLJUČNE REČI: policija, načela, funkcija policije, ljudska prava, krivični postupak, prekršajni postupak.

1. Uvod

Država i društvo su pred policiju postavili određene zadatke koje ona mora kroz svoje delovanje u praksi da ispuni. To delovanje policije u praksi, prilikom obavljanja redovnih poslova, naziva se policijskom funkcijom. Policijska funkcija je bitna iz razloga što njenim ostvarivanjem omogućava ostvarivanje pravne funkcije države u celini, pošto policija kroz svoju aktivnost pomaže (asistira) i drugim državnim organima da sprovedu u delo svoja ovlašćenja. Da bi država omogućila policiji nesmetano ispunjavanje svoje funkcije, država je kroz široku lepezu zakonskih i podzakonskih propisa omogućila policiji da u izvršavanju svojih poslova može, poštujući određena načela, ograničavati pojedina ljudska prava i slobode.

Ako se ljudska prava i slobode shvate kao suština svakog demokratkog sistema i pravnog poretka, onda je interesantno analizirati na koji način policija, koja je jedan od osnovnih državnih organa za zaštitu ljudskih prava i sloboda, može u svom postupanju ograničiti ljudska prava i slobode.

Policiji je zakonskim propisima dodeljena mogućnost da u svrhu obavljanja poslova i ispunjavanja zakonskih obaveza iz svoje nadležnosti (između ostalog, postupajući u krivičnom i prekršajnom postupku) ograničava pojedina ljudska prava i slobode.

Pošto je jedna od osnovnih delatnosti policije obezbeđivanje unutrašnje bezbednosti države i njenih građana, neophodno je istaći da je to moguće samo ukoliko policija poseduje ovlašćenja kojima može ograničiti ljudska prava i slobode onih koji svojim protivzakonitim radnjama ugrožavaju prava i slobode drugih građana i ukoliko ugrožavaju

pravni poredak. Država je i postala pravna kategorija, u pravom smislu te reči, upravo onda kada je na sebe preuzela ulogu rešavanja sukoba između pojedinaca i grupa, a policija je najvidljiviji državni organ koji ima veoma važnu ulogu u rešavanju tih sukoba.

Posmatrajući na jednoj strani koncept ljudskih prava i sloboda, a na drugoj strani ulogu policije u društvu uočava se tzv. dvosmerna veza. Dvosmerna veza se ogleda u tome što je, s jedne strane, policija državni organ koji je osnovan od strane vlasti da bi štitiio pravni poredak, a na drugoj strani se nalaze ljudska prava koja služe da bi se građani zaštitili od eventualnih ugrožavanja, pa i od strane onih koji vrše vlast. Ovo iz razloga što se tokom celog istorijskog razvoja države dešavalo da oni koji vrše vlast pozivajući se na državu prekoračuju granice svojih ovlašćenja, što se dešava i danas (naravno u manjem obimu nego ranije), a pravo ima ulogu da ograniči samovolju državnih organa. Dakle, policija je ta koja je zadužena da održava pravni poredak u društvu i štiti društvene vrednosti koje je država proklamovala, ali to mora da radi u skladu sa zakonom na zakonom propisan način. Da bi se proklamovane društvene vrednosti štatile na zadovoljavajući način, neophodno je da država propiše pravila koja se moraju poštovati u svrhu zaštite proklamovanih vrednosti, te da uspostavi sistem u kom će svi oni koji krše ta pravila biti sankcionisani. Uloga policije je upravo da održava društveni poredak tako što obezbeđuje poštovanje pravila ponašanja predviđenih zakonom i suzbija svaki vid nezakonitog delovanja ili, jednostavnije rečeno, suzbija sva ponašanja koja su kvalifikovana kao ponašanja koja se kose sa pravilima koja je država propisala. Postupci u kojima policija omogućava pravosudnim organima sankcionisanje onih koji krše pravila propisana od strane države u našem pravnom sistemu su krivični i prekršajni postupak (potrebno je napomenuti da u prekršajnom postupku u nekim zakonom dozvoljenim slučajevima sama policija može sankcionisati učinioce prekršaja). Ostvarujući svoju ulogu u ovim postupcima, policija ispunjava svoju suštinsku obavezu u zaštiti društvenih vrednosti proklamovanih od strane države. S druge strane, policija u ovim postupcima, prilikom svog postupanja, ograničava ljudska prava onih koji su prekršili društvena pravila i koji su se protivzakonito ponašali tj. ugrožavali zaštićene društvene vrednosti.

Da bi se sprečile eventualne zloupotrebe prilikom policijskog postupanja u krivičnom i prekršajnom postupku, neophodno je da policija poštuje načela koja važe u ovim postupcima, a istovremeno da ispoštuje i načela kojih se mora pridržavati prilikom primene policijskih ovlašćenja u konkretnim situacijama. Dakle, policija prilikom svog postupanja u konkretnim situacijama ne sme da primenjuje zakon na takav način koji će za posledicu imati nova kršenja zakona i ljudskih prava.

Primenjujući svoja ovlašćenja u prekršajnom i krivičnom postupku, ukoliko se ne pridržava osnovnih načela za postupanje, policija može da ugrozi sledeća ljudska prava koja su zagarantovana Ustavom Republike Srpske: pravo na život, pravo na slobodu i ličnu sigurnost, prava koja štite integritet ljudske ličnosti, dostojanstvo, telesni i duhovni integritet, čovekovu privatnost, lični i porodični život, pravo na zabranu od mučenja, svirepog, nehumanog ili ponižavajućeg ponašanja ili kažnjavanja, pravo na slobodu, pravo na jednaku zaštitu prava u postupku pred sudom i drugim državnim organom ili organizacijom, skup prava u krivičnom postupku, pravo na odbranu, prezumpciju nevinosti, načelo legaliteta, pravo na slobodu kretanja, slobodu i tajnost dopisivanja i svake vrste komunikacije, pravo na zaštitu tajnosti podataka o ličnosti, pravo na nepovredivost stana, pravo na mirno okupljanje i javni protest.

2. Ograničavanje pojedinih ljudskih prava kroz policijsko postupanje

U teoriji postoje različiti pristupi koji sa različitih gledišta definišu pojam ljudskih prava. Pošto u ovom radu nemamo nameru da ulazimo u detaljna pravno-filozofska razmatranja o ljudskim pravima raznih teoretičara, navešćemo samo jedno od razmišljanja o ljudskim pravima i to Miše Đurkovića. Ljudska prava nisu prosti elementi, ona nisu atomska, već su molekularna po strukturi. Ona su složeni svežnjevi elemenata. Svako pravo mora imati svoj sadržaj, domen i snagu. Sadržaj sačinjava imanentni deo identiteta jednog prava, a domen i snaga čine relacioni deo koji zavisi od odnosa tog prava sa tuđim pravom ili kolektivnim ciljevima. Svako individualno pravo najčešće povlači korelativne dužnosti drugih individua ili institucija. Ako se krene od pretpostavke da

je pravo prosta konstatacija apstraktne slobode ne dobija se ništa. Nužni sastojak za postojanje prava jeste postojanje ograničenja za druge. Naša sloboda delanja prostire se dotle dok drugi imaju dužnosti da nas ne ometaju, kao i što se naša moć pruža donde dok ne naiđe na moć drugih.³ Kod srazmerno velikog broja ljudskih prava, a naročito onih koja se definišu kao slobode, utvrđena je mogućnost njihovog ograničavanja zakonom i navedeni su razlozi zbog kojih se takva ograničavanja mogu ustanoviti. Ovde se ne misli na ona ograničenja koja važe kao opšta za sva ljudska prava (obaveza poštovanja Ustava i zakona i dostojanstva i prava drugih), već na mogućnost nametanja posebnih ograničenja u uživanju pojedinih prava putem zakona (npr. lišenje slobode, pretres stana, prisluškiivanje, ograničenje kretanja, zabrana javnog okupljanja itd.).⁴ Lako se može uočiti da su zakonska ograničenja ljudskih prava usmerena na obezbeđivanje efikasnih ovlašćenja državnih organa zaduženim za očuvanje pravnog poretka (prvenstveno se misli na policiju). Dakle, na ovaj način zakonodavac je omogućio policiji i ostalim službama koje se bave očuvanjem pravnog poretka efikasan način prikupljanja dokaza za uspešno pokretanje i vođenje krivičnog i prekršajnog postupka protiv lica koja su počinila krivično delo ili prekršaj.

Jedino zakon ima tu pravnu snagu kojom može da propiše mere ograničenja pojedinih ljudskih prava, kao i da predvidi konkretne slučajeve u kojima će se primenjivati mere ograničenja pojedinih prava, a pored ovoga zakon može predvideti i sam način primene pojedinih ograničenja. Posmatrano s aspekta policijskih ovlašćenja, jasno se može zaključiti da upravo policijska ovlašćenja predstavljaju zakonska ograničenja pojedinih ljudskih prava, čiji je krajni cilj stvoriti policiji adekvatne mere koje ona može preduzeti u svrhu ispunjavanja obaveza iz svoje nadležnosti (ostvarivanje policijske funkcije). U vezi sa ovim, treba istaći da se policijska ovlašćenja mogu odrediti kao pravom dopušten i dovoljan instrumentarijum za zaštitu države i njenih građana. Međutim, ako se policijsko ovlašćenje posmatra s aspekta pojedinca koji ga primenjuje, možemo reći da je policijsko ovlašćenje pravo i dužnost

³ Đurković, M., *Poredak, moral i ljudska prava*, Institut za evropske studije, Beograd, 2001. godine, str. 80.

⁴ Milosavljević, B., Popović, D., *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2009. godine, str. 173.

ovlašćenog službenog lica (policijskog službenika) da u slučajevima i na način predviđen zakonom može preduzeti određene mere i radnje u izvršavanju poverenih poslova i zadataka iz nadležnosti policije.⁵

Iz navedenog se može zaključiti da policijska ovlašćenja koja ona primenjuje u krivičnom i prekršajnom postupku nisu ništa drugo nego zakonska ograničenja pojedinih ljudskih prava koja omogućavaju policiji da na efikasan način ostvari svoju ulogu u pomenutim postupcima. Treba istaći da policija praktično primenjuje deo zakonskih ograničenja pojedinih ljudskih prava u cilju sankcionisanja i izvođenja pred pravosudne institucije lica koja su počinila krivična dela ili prekršaje.

Treba naglasiti da je kod policijskih ovlašćenja bitna srazmernost i kontrola srazmernosti između javnog i pojedinačnog interesa. Na primer zakonodavac će imati podršku ako ograničava slobodu kretanja da bi policiji omogućio da izvršava zadatke, ali će ta podrška izostati ili biti neuporedivo manja ako ograničava slobodu kretanja da bi se policiji olakšao rad. Korelacija i ravnoteža između policijskih ovlašćenja, s jedne strane, i Ustavom utvrđenih prava i sloboda građana, s druge strane, uspostavlja se već Ustavom. Dakle, možemo zaključiti da pojedina policijska ovlašćenja neposredno proizilaze (kroz zakonsku razradu ustava) iz Ustavom dozvoljenih ograničenja pojedinih sloboda i prava čoveka i građanina zajamčenih Ustavom. Ta su ograničenja Ustavom i utvrđena s ciljem zaštite javnih sloboda i prava drugih, a što je ujedno i cilj delatnosti policije preko koje država tu zaštitu (koju Ustavom jamči) i ostvaruje.⁶

3. Pojedina načela krivičnog i prekršajnog postupka kojih se policija pridržava u svom postupanju

Uloga policije u krivičnom i prekršajnom postupku je od suštinske važnosti za uspeh ova dva postupka. Policija je ta koja svojim radom (iako pod nadzorom tužioca) obezbeđuje dokaze za uspešno pokretanje i vođenje krivičnog i prekršajnog postupka. Uloga policije u prekrša-

⁵ Jovičić, D., Šetka, G., *Organizacija i nadležnost policije*, Fakultet za bezbednost i zaštitu, Banja Luka, 2015. godine, str. 73.

⁶ Miletić, S., Talijan, M., *Javna bezbednost*, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2011. godine, str. 148.

jnom postupku je proširena, u zakonom određenim slučajevima, na mogućnost da policija učiniocima prekršaja sankcioniše i odredi im sankciju za njihovo protivzakonito ponašanje. Prilikom ispunjavanja svojih zakonskih obaveza, u smislu prikupljanja dokaza za uspešno pokretanje i vođenje ova dva postupka (svejedno je da li policija ostvaruje svoju krivičnu ili prekršajnu ulogu), policija u svom radu mora koristiti zakonska ovlašćenja koja podrazumevaju i ograničavanje pojedinih ljudskih prava. Ovo se mora dogoditi jer, s jedne strane, priroda policijskog posla je takva da je to neophodno, a, s druge strane, priroda ovlašćenja koja policija primenjuje podrazumeva da se prilikom primene pojedinačnih policijskih ovlašćenja ograničavaju ljudska prava lica nad kojima se ta ovlašćenja primenjuju.

Da ne bi dolazilo do arbitrarnog postupanja i zloupotrebe ovlašćenja koja su data policijskim službenicima i ugrožavanja ljudskih prava, neophodno je da se oni pridržavaju određenih načela koja važe u krivičnom i prekršajnom postupku. Ova načela su nastala kao posledica poštovanja opštih načela Ustava Republike Srpske, Ustava Bosne i Hercegovine, obavezujućih međunarodnih konvencija kojima se štite ljudska prava, a na osnovu Zakona o prekršajnom postupku Republike Srpske i Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske.

Pre nego što skrenemo pažnju na načela koja policija prilikom svog postupanja mora poštovati u krivičnom i prekršajnom postupku, treba naglasiti jednu od karakteristika koja prekršajni postupak u Republici Srpskoj upućuje na krivični postupak, što za posledicu ima i primenu istovetnih načela u ovim postupcima. Dakle, prekršajni postupak u Republici Srpskoj je regulisan odredbama Zakona o prekršajima Republike Srpske, ali i odredbama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske koje se *mutatis mutandis* primenjuju u prekršajnom postupku. Kada su u pitanju osnovna načela prekršajnog postupka, treba istaći da se prekršajni postupak vodi po određenim pravilima ili načelima koja se kao osnovni ili rukovodni principi primenjuju u njemu. Ta načela su preuzeta iz krivičnog postupka, odnosno iz Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske.⁷ Kao što se može videti, načela kojih se policija mora pridržavati u krivičnom postupku su identična sa

⁷ Mitrović, LJ., *Prekršajno pravo*, Međunarodno udruženje naučnih radnika – AIS, Banja Luka, 2011. godine, str. 120–121.

načelima kojih se mora pridržavati prilikom svog postupanja u prekršajnom postupku. Načela koja važe u krivičnom i prekršajnom postupku policija se mora pridržavati iz dva ključna razloga: prvo, prilikom svog postupanja u navedenim postupcima mora se pridržavati opštih načela postupka, jer predstavlja aktivnog učesnika ovih postupaka od čijeg zakonitog rada zavisi konačan ishod postupka, a drugi razlog jeste taj što poštovanje ovih načela onemogućava zloupotrebu policijskih ovlašćenja u cilju ugrožavanja ljudskih prava.

U krivičnom i prekršajnom postupku važe sledeća načela: načelo zakonitosti, načelo pretpostavke nevinosti, načelo *in dubio pro reo*, načelo *ne bis in idem*, načelo o pravima lica lišenog slobode, načelo ispitivanja okrivljenog, načelo koje upućuje na pravo odbrane okrivljenog, načelo koje upućuje na pravo na upotrebu maternjeg jezika i pisma, načelo upućivanja i dostavljanja pismena, načelo zakonitosti dokaza, načelo pomoći neukoj stranci, načelo koje upućuje na pravo na odštetu i rehabilitaciju, pravo na suđenje bez odlaganja, načelo jednakosti u postupanju, načelo slobodne ocene dokaza, načelo akuzatornosti, načelo legaliteta krivičnog i prekršajnog gonjenja, načelo dvostepenosti krivičnog i prekršajnog postupka, načelo javnosti, načelo kontradiktornosti i načelo neposrednosti i usmenosti.

U nastavku rada biće reči samo o pojedinim načelima. Naravno, na samom početku treba našto više reći o načelu zakonitosti. Ovo načelo predstavlja osnovno načelo krivičnog i prekršajnog postupka kog se moraju pridržavati svi učesnici u bilo kom od ova dva postupka. Lako se izvodi zaključak da ga, saglasno ovoj konstataciji, mora poštovati i policija prilikom ostvarivanja svoje uloge u ovim postupcima. Poštovanjem ovog načela ostvaruje se njegova suština a to je da niko nevin ne bude kažnjen za krivično delo ili prekršaj, a da se učinocu krivičnog dela ili prekršaja uvek izrekne odgovarajuća sankcija u skladu sa zakonom. Bitnost ovog načela ogleda se i u činjenici da su sva druga načela u skladu sa načelom zakonitosti.⁸ Načelo zakonitosti podrazumeva i to da pre donošenja pravosnažne presude osumnjičeni, odnosno optuženi može biti ograničen u svojoj slobodi i drugim pravima samo pod uslovima koje određuje Zakon o krivičnom postupku. Cilj da niko nevin ne bude

⁸ Đorđević, Đ., *Prekršajno pravo*, Kriminalističko policijska akademija, 2010. godine, str. 151.

osuđen a da se izvršiocu krivičnog dela (ili prekršaja) izrekne krivična sankcija, Zakon o krivičnom postupku, između ostalog, obezbeđuje pretpostavkom nevinosti, načelom *in dubio pro reo*, pravima lica lišenog slobode, pravima osumnjičenog, odnosno optuženog i pravom na odbranu.⁹ Načelo zakonitosti proističe direktno iz člana 111 Ustava Republike Srpske koji propisuje da „državni organi i organizacije koje vrše javna ovlašćenja mogu u pojedinačnim stvarima rješavati o pravima i obavezama građana ili primjenjivati mjere prinude i ograničenja, samo u zakonom propisanom postupku u kojem je svakome data mogućnost da brani svoja prava i interese i da protiv donesenog akta izjavi žalbu, odnosno upotrijebi drugo zakonom predviđeno pravno sredstvo“.¹⁰ Takođe, osnovno načelo u primeni policijskih ovlašćenja jeste načelo zakonitosti koje podrazumeva saglasnost nižih pravnih akata sa višim pravnim aktima. Ukoliko se načelo zakonitosti posmatra u kontekstu primene policijskih ovlašćenja od strane policijskog službenika, onda se podrazumeva saglasnost svih materijalnih akata policijskog službenika sa pravnim aktima koji se odnose na te materijalne akte. Posebno treba naglasiti da je važnije da policija radi zakonito nego bilo koji drugi državni organ, a iz razloga što policija ima specifična ovlašćenja (upotreba sredstava sile) čija primena može proizvesti (i u praksi proizvodi) posledice koje se ničim ne mogu otkloniti.

Načelo pretpostavke nevinosti predstavlja načelo koje je uneseno u krivični i prekršajni postupak iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Ustava Republike Srpske. Ovo načelo podrazumeva da se niko ne može smatrati odgovornim za krivično delo ili prekršaj dok se to ne utvrdi pravosnažnom presudom (u krivičnom postupku) ili pravosnažnim rešenjem o prekršaju ili konačnim prekršajnim nalogom (u prekršajnom postupku). Prihvatanje i poštovanje ovog načela u postupcima u kojima učestvuje policija podrazumeva garanciju poštovanja ličnosti i dostojanstva okrivljenog i doprinosi sprovođenju u delo koncepta „pravednog suđenja“, kao i zaštite zagarantovanih ljudskih prava.

⁹ Simović, M., Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2005. godine, str. 12.

¹⁰Ustav Republike Srpske sa amandmanima od I do CXXII (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 3/92 do 19/10).

Načelo pretpostavke nevinosti se oživotvoruje daljom primenom pravila koja se odnose na teret dokazivanja koji je na strani „pokretača“, te na obavezu suda i drugog organa da kad donese odluku, nedokazanost postojanja prekršaja (ili krivičnog dela) i krivice ocenjuju određenim stepenom verovatnosti, načelom *in dubio pro reo*.¹¹ Načelo *in dubio pro reo*¹² podrazumeva obavezu suda na donošenje rešenja kojim se krivični ili prekršajni postupak obustavlja ne samo kada je dokazana nevinost okrivljenog, nego i kada nije dokazano da okrivljeni nije učinio krivično delo ili prekršaj.¹³

Načelo koje upućuje na prava lica lišenog slobode sa aspekta postupanja policije u krivičnom i prekršajnom postupku, naravno pored drugih načela, ima izuzetnu ulogu u zaštiti ljudskih prava od eventualnog ugrožavanja. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, kao i Zakon o prekršajima Republike Srpske, predviđa situacije u kojima policija može lice koje je izvršilo krivično delo ili prekršaj lišiti slobode. Ovo ovlašćenje, kao što je i logično, dosta se restriktivnije primenjuje u prekršajnom postupku. Primenom ovog ovlašćenja policija ograničava pravo na slobodu građana. Zbog mogućnosti da prilikom lišenja slobode dođe do eventualnog ugrožavanja jednog od najvažnijih ljudskih prava (prava na slobodu) neophodno je da se poštuju prava lica lišenog slobode, bez izuzetka. Prava lica lišenog slobode direktno proizilaze iz Ustava Republike Srpske, kao i zakonskih propisa na osnovu kojih se vode krivični i prekršajni postupak. Svako lice koje je lišeno slobode ima sledeća prava:

¹¹ Vejić, P., Gluščić, S., *Prekršajno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2009. godine, str. 99.

¹² Ovo načelo predstavlja jedno od osnovnih načela i njegova suština se ogleda u tome što u slučaju sumnje u pogledu vinosti okrivljenog sud treba da donese presudu u njegovu korist. Dakle, ako sud nakon sprovedenog krivičnog postupka ima sumnju u pogledu krivične odgovornosti optuženog, sud mora doneti oslobađajuću presudu. Takođe, u toku samog dokazivanja kada određena činjenica ili okolnost koja ide na štetu okrivljenog nije dokazana u potpunosti tj. sud u nju nije uveren van razumne sumnje, ona se mora uzeti kao da nije dokazana. Isto tako u pogledu činjenica koje okrivljenom idu u korist a sa izvesnošću nisu utvrđene moraju se uzeti u obzir kao da su utvrđene.

¹³ Mitrović, LJ., *Prekršajno pravo*, Međunarodno udruženje naučnih radnika – AIS, Banja Luka, 2011. godine, str. 123.

- da odmah bude obavješteno o razlozima lišenja slobode i krivičnom delu ili prekršaju koje mu se stavlja na teret, na maternem jeziku ili jeziku koji on razume,
- da bude poučen da nije dužno davati iskaz, a da sve što bude izjavio može biti upotrebljeno kao dokaz protiv njega,
- da njegova porodica ili lice koje on odredi budu obavješteni o njegovom lišenju slobode,
- da odabere branioca koji će ga braniti u toku suđenja,
- na nesmetanu komunikaciju sa svojim braniocem,
- da branilac bude prisutan prilikom njegovog saslušanja,
- da u najkraćem vremenskom periodu bude predat u nadležnost tužilaštva (u slučaju da se radi o lišenju slobode zbog izvršenog krivičnog dela to se mora desiti najkasnije u roku od 24 časa) ili da odmah, ili najkasnije u roku od 12 časova bude izveden pred sud (ukoliko je lišenje slobode izvršeno zbog ispunjavanja uslova za lišenje slobode zbog izvršenog prekršaja),
- na suđenje u razumnom roku (u prekršajnom postupku suđenje se mora održati u roku od 12 časova od momenta lišenja slobode),
- da o lišenju slobode stranog državljanina o tome bude obavješten konzularni predstavnik,
- pravo ulaganja žalbe u slučaju lišenja slobode, te druga prva.

Suština načela koje smo obradili, kao i onih koje smo nabrojali, jeste da ih u krivičnom i prekršajnom postupku moraju poštovati i policija i sud i tužilaštvo kako ne bi došlo do ugrožavanja ljudskih prava i sloboda lica koja su učinila krivično delo ili prekršaj.

Skup prava koja se štite primenom i poštovanjem navedenih načela u krivičnom i prekršajnom postupku odnose se na: pravo na nezavisno, nepristrasno i javno suđenje pred sudom ustanovljenim na osnovu zakona, pravo na pretpostavku nevinosti okrivljenog, pravo na poznavanje predmeta optužbe, pravo na odbranu, pravo na pregledanje dokaza i prisustvovanje dokaznim radnjama, pravo na ćutanje okrivl-

jenog, pravo na predlaganje dokaza i prisustvovanje dokaznim radnjama, pravo na žalbu, priznanje načela *ne bis in idem*, pravo na jednakost, poštovanje principa zakonitosti.

U svrhu zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda prilikom postupanja policijskih službenika donesen je Kodeks ponašanja lica odgovornih za primenu zakona. Osnovni cilj donošenja Kodeksa bio je unapređenje zaštite integriteta ljudske ličnosti, posebno u situacijama gde postoje široke mogućnosti kršenja ljudskih prava i zloupotrebe vlasti. Kodeks je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija Rezolucijom 34/169 od 17. 12. 1979. godine. Izraz „lica odgovorna za primenu zakona“ odnosi se na sve predstavnike zakona, bez obzira da li su imenovani ili izabrani i koji imaju policijsku vlast, a naročito vlast lišenja slobode. Lica odgovorna za primenu zakona po ovom kodeksu obavezna su da štite ljudsko dostojanstvo i osnovna prava svakog pojedinca. Prilikom primene zakona, sila se može upotrebiti samo u neophodnim situacijama i u meri u kojoj to zahteva dužnost. Jedna od obaveza je i čuvanje tajnosti poverljivih podataka do kojih su došli vršenjem svoje dužnosti, kao i zabrana zloupotrebe tih podataka i informacija. Lica odgovorna za primenu zakona dužna su voditi računa o zdravlju lica lišenih slobode, ne smeju pribegavati aktima torture, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, ne smeju biti korumpirana i zakon ih obavezuje na jednak način kao i sve druge građane, da moraju poštovati zakon i kodeks i ukazivati na njegovo kršenje licima ili organima koji kontrolišu njegovu primenu.¹⁴ Iz ovog se jasno vidi da je namera ovog međunarodnog pravnog akta da zaštiti integritet ličnosti i ljudska prava lica čije ponašanje nije u skladu sa zakonom, odnosno iz kodeksa se jasno uočava kojim se sve pravilima i načelima ograničavaju oni koji vrše vlast kada prilikom svog delovanja zadiru u osnovna ljudska prava.

¹⁴ Bakšić-Muftić, J., *Sistem ljudskih prava*, Fond otvoreno društvo BiH – Pravni centar FOD BiH, Sarajevo, 2002. godine, str. 201–203.

4. Zaključak

Vršeći svoju funkciju, policija se pojavljuje kao nosilac dvostruke uloge u odnosu na ljudska prava: ona je, s jedne strane, nosilac aktivne uloge glavnog zaštitnika ljudskih prava, jer vršenjem svoje funkcije u društvu stvara uslove za ostvarivanje ljudskih prava svih članova društva, a s druge strane, u obavezi je da to čini uz maksimalno poštovanje ljudskih prava. Dakle, iako je zaštitnik ljudskih prava u jednom društvu, policija prava pojedinaca narušava u situaciji kada je na to ovlašćena zakonom, a radi zaštite ljudskih prava i sloboda drugih lica i pravnog poretka u celini. Naravno, narušavaju se prava lica koja su se protivpravno ponašala, a to sve radi prikupljanja dokaza da je neko lice izvršilo prekršaj ili krivično delo.

Poštovanjem načela krivičnog i prekršajnog postupka i postupanjem u skladu sa njima policiji se ne ostavlja mogućnost zlupotreba i ugrožavanja ljudskih prava lica koja su osumnjičena/okrivljena za učinjeno krivično delo ili prekršaj. Pored načela pomenutih postupaka, policija u svom radu poštuje načela kojih se pridržava prilikom primene policijskih ovlašćenja.

Neophodno je da policija, pored načela koja važe u navedenim postupcima, poštuje i načela koja su od suštinske važnosti za zaštitu ljudskih prava lica nad kojima se primenju policijska ovlašćenja, a posebno sredstva prinude od strane policijskih službenika. Kao najvažnija načela izdvajaju se: *načelo zakonitosti* (primena samo onih mera kojima se sa najmanje štetnih posledica za građane i njihove organizacije postiže izvršenje poslova), *diskreciono odlučivanje*, *humanost* i *zaštita ljudskih prava i sloboda*, *efikasnost* i *restriktivna upotreba sredstava prinude*. Suština postojanja i poštovanja ovih načela ogleda se upravo u tome da se zaštite ljudska prava lica nad kojima se primenjuju policijska ovlašćenja.

Potrebno je ukazati na tezu da se često od strane pripadnika policije mogu čuti prigovori na račun koncepta ljudskih prava, prema kojima taj koncept ima negativne posledice na efikasnost policijskog postupanja, kao i da više štiti učinioce krivičnih dela nego žrtve krivičnih dela. Mnogi smatraju da je policija prilikom svog postupanja u krivičnom i prekršajnom postupku ograničena načelima i pravilima

koja im onemogućavaju veći stepen efikasnosti, te da su ta ograničenja upravo vezana za koncept ljudskih prava. Smatramo da se ovde radi o zameni teza, a u prilog ovoj tvrdnji ističemo sledeće: od policije se u našem pravnom poretku ne zahteva da preuzme ulogu suda i bude glavni delilac pravde, već je njena uloga da učinioce nezakonitih radnji privede pravdi i prikupi dokaze za njihovo procesuiranje, ali je potrebno da prilikom postupanja policija svoje aktivnosti uskladi sa zakonom i svoja ovlašćenja primenjuje samo u situacijama koje je zakon predvideo i na način kako je to zakon propisao. Mišljenja smo da konceptu ljudskih prava nisu nepoznata ograničenja pojedinih ljudskih prava na osnovu zakona, ali ovom konceptu su protivna bilo kakva arbitrarna ili proizvoljna ograničenja ljudskih prava, kao i bilo koji vid povrede jednakosti građana pred zakonom.

Smisao ljudskih prava i njihovog poštovanja od strane policijskih službenika prilikom postupanja u krivičnom i prekršajnom postupku nalazi se u ograničavanju moći slobodnog delovanja represivnih državnih organa (policije) do granice iza koje počinje prostor ličnih prava i sloboda građana, pravno zaštićen od uplitanja trećih lica i državnih organa (policije), odnosno zahtev da svaka takva radnja (koja se odnosi na narušavanje tih prava) mora biti zasnovana na zakonu. Svrha postojanja ljudskih prava se ogleda u garanciji pojedincu po pitanju njegove samostalnosti u odnosu na državnu vlast, gde se zahtev prema državi sadrži u njenom nečinjenju tj. nepreduzimanju određenih postupaka kojima bi ljudska prava i slobode pojedinca bili dovedeni u pitanje.

LITERATURA

- Bakšić-Muftić, J. (2002). *Sistem ljudskih prava*, Fond otvoreno društvo BiH – Pravni centar FOD BiH, Sarajevo.
- Vejčić, P., Gluščić, S. (2009). *Prekršajno pravo*, Narodne novine, Zagreb.
- Jovičić, D., Šetka, G. (2015). *Organizacija i nadležnost policije*, Fakultet za bezbjednost i zaštitu, Banja Luka.
- Milosavljević, B., Popović, D. (2009). *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd.
- Mitrović, LJ. (2011). *Prekršajno pravo*, Međunarodno udruženje naučnih radnika – AIS, Banja Luka.
- Miletić, S., Talijan, M. (2011). *Javna bezbednost*, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad.
- Simović, M., Simović, V. (2011). *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
- Simović, M. (2005). *Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
- Đorđević, Đ. (2001). *Prekršajno pravo*, Kriminalističko policijska akademija, Beograd.
- Đurković, M. (2001). *Poredak, moral i ljudska prava*, Institut za evropske studije, Beograd.
- Ustav Republike Srpske sa amandmanima od I do CXXII (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 3/92 od 19/10).